

קדושת מקום המקדש והארץ בזמן הזה

להכנס לשם כיום, לפי שסמכו על דעת הראב"ד. וכ"כ ה (אולי כו"פ?). אלא שדקדוק לשון הראב"ד מורה שיש איסור בדבר כאמור. ודבר זה צריך באור; אם בטלה קדושת המקדש מאין לאסור כניסה לטמאים. ונבוא לבאר בשתי דרכים, ובתוך כך יתבארו ענינים מסתעפים.

ומכל מקום להלכה כבר קיים המגן-אברהם (תקסא) את דברי הרמב"ם שקדושת המקדש לא בטלה לעולם, שכן סוברים גם התוס' וספר התרומות והאגודה. ובלקוטי הלכות לח"ח (זבחים פרק השוחט והמעלה, עמ' 132) הביא כן מכמה וכמה ראשונים, ואילו דעת הראב"ד יחידאית היא (וע' גם בשו"ת בנין ציון בסימנים הראשונים²). הלכך הנכנס עתה למקום המקדש עומד בעונש כרת, וכפי שהאריך ר"ד קרלינר בקונטרס דרישת ציון וירושלים, לאסור הכניסה להר משום ספק איסור כרת³.

[מצות מורא מקדש קיימת אף אם בטלה הקדושה, כי היא תלויה במקום הנבחר ולא במקום המקודש. וכן י"ל לענין איסור הבמות]

(ב) כתב הרמב"ם (שם ז, ז): אע"פ שהמקדש היום חרב בעוונותינו, חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבניינו. לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס לשם, ולא ישב בעזרה ולא יקל ראשו כנגד שער המזבח וכו' שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד. פשוט דבריו מורה שהולך הוא לשיטתו שהואיל וקדושת המקדש קיימת גם בחורבנו, לכך חיוב מורא מקדש גם הוא קיים לעולם. ואכן יש אומרים שלדעת הראב"ד שקדושת המקדש בטלה בחורבנו, אין קיימת מצות מורא מקדש במקום המקדש בזמן הזה, עכ"פ לא מדאורייתא (עפ"י קרית ספר הל' בית הבחירה פ"ז. וכן צדד המנ"ח רנד). ואולם מסתימת הראב"ד נראה לשמוע שאינו חולק על דברי הרמב"ם בזה [הגם שאין זה מוכרח, כי מצינו במקומות מסוימים שהראב"ד

[קדושת מקום המקדש בזמן הזה ואיסור כניסה בטומאה; מח' הרמב"ם והראב"ד]

(א) כתב הרמב"ם (בית הבחירה ו, טו-טז): מקריבים אף על פי שאין בית בנוי, ואוכלים קדשי קדשים בכל העזרה אעפ"י שהיא חריבה, ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אעפ"י שאין שם חומות - שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, שלא כקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות שלא קדשה לעתיד לבוא - לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. והראב"ד חלק וכתב שקדושת המקדש וירושלים בטלה לאחר החורבן. ולא עוד אלא אפילו לדעת התנאים שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, זהו דוקא בשאר ארץ ישראל אבל ירושלים ומקדש לא, שלא קידשם עזרא אלא לשעתה. ולפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת [הגם שטמאי מתים אנו וטמא מת אסור להכנס למחנה שכינה].

נמצא שלדברי שניהם קדושת ארץ ישראל וקדושת המקדש אינן תלויות זו בזו, וכפי שביארו התוס' (בזבחים סא ובשבועות טז ועוד) שיתכן שקדושת ארץ ישראל לא בטלה וקדושת המקדש בטלה. אלא שלדעת הרמב"ם, אף על פי שקדושה ראשונה של ארץ ישראל שבימי יהושע בטלה כשבטל הכיבוש, קדושת המקדש לא בטלה [וזה שעשה עזרא כסדר הקידוש - זכרון הוא שעשה, ולא נתקדש המקום במעשיו שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, אלא נתקדש בקדושה ראשונה שקידש שלמה את העזרה וירושלים לשעתן ולעתיד לבוא. רמב"ם שם הי"ד], ואילו דעת הראב"ד להפך; אף לדעת תנאים ואמוראים שקדושה שניה [בימי עזרא] של הארץ לא בטלה, קדושת המקדש בטלה.

והנה מדיוק דברי הראב"ד שהנכנס שם עתה אינו בכרת, יש לשמוע שאיסור דאורייתא יש בדבר אלא שאינו ענוש כרת. אמנם יצוין שהמאירי (בשבועות טז) צדד על פי הראב"ד שאין איסור כניסה למקום המקדש [ואין ברור להדיא מדבריו אם למד כן בדעת הראב"ד עצמו או רק כתב כן על פי שיטתו], ובזה הסביר את הנוהגים

א. כתיבה ראשונה.

ב. ובשו"ת משפט כהן צו.

ג. וע' אג"מ סוף או"ח ח"ב.

לא חש להשיג אף שדעתו אינה מסכמת להרמב"ם, מ"מ בפשטא דמלתא שתיקתו מורה על הודאה].

אכן נראה שאף להראב"ד ישנה מצות מורא מקדש בזמן הזה, וכפי שדרשו ביבמות ו מהקש המקדש לשבת (כפי שהביא הרמב"ם), ואין מן הצורך להעמיד דרשה זו רק למ"ד קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, וכפי שיבואר; -

ג) הנה נחלקו רש"י (בזבחים קיט) ותוס' (שם ס ומגילה י ויבמות פב - מהר' חיים כהן) אם מה ששינונו (בזבחים קיב): משבאו לירושלים נאסרו הבמות ושוב לא היה להן התר, הדברים אמורים רק למאן דאמר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא אבל למ"ד לא קדשה לעתיד לבוא, הבמות מותרות כשם שהיו מותרות לאחר שנחרבה שילה שהרי בטלה הקדושה מן המקום ההוא (כן דעת רש"י), או בכל אופן הבמות אסורות לאחר שבאו לירושלם (תוס'). ובאור טעמה של שיטה זו יש לומר על פי מה שהסביר הגר"ז (במכתב שבסוף ספרו על הרמב"ם, דף פא) ששני ענינים הם במקדש; בחירת המקום וקדושת המקום. והראה שם על פי דברי הרמב"ם ועוד, שדוד המלך כשקנה את גורן ארנן היבוסים על פי הנביא ובנה שם מזבח, ואמר (דה"א כב) זה הוא בית ה' וגו' (ערמב"ם בית הבחירה א, ג), אז נאמר דין 'בחירה' על המקום הזה לעולם, ומאז נאסר לבנות בית לה' בכל מקום אחר מלבד בירושלים ובהר המוריה, ואילו קדושת המקום נעשתה על ידי שלמה המלך כשבנה את הבית והעזרה.⁷

ובזה מתבארים דברי הרמב"ם, שבתחילת הל' בית הבחירה כתב: מצות עשה לעשות בית לה' שנאמר ועשו לי מקדש, ואילו בתחילת הל' מלכים כתב: שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ, למנות להם מלך וכו' ולהכרית זרעו של עמלק וכו' ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה. וכבר עמד הלח"מ שם מדוע הביא שני מקורות שונים למצות בניית המקדש. אלא שהדברים מבוארים במקומם; הרי יש לשאול מהו זה שאמרו שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ, התינח העמדת מלך והכרתת זרע עמלק, מפורש בכתובים שהם רק לאחר שירשו את הארץ וישבו בה, אבל מצות בניית מקדש הלא כבר נצטוו עליה במדבר כדכתיב 'ועשו לי מקדש' - אלא שמצות בניית מקדש לחוד והמצוה לבנותו במקום הנבחר לחוד; במדבר נצטוו על עצם עשיית המקדש אבל עדיין לא

נבחר לו מקום מסויים, ורק לאחר ירושה וישיבה נאמר 'כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלתיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם - לשכנו תדרשו ובאת שמה'.⁷ הוא הכתוב שמביא הרמב"ם כמקור 'לבנות בית הבחירה', כלומר לבנות בית במקום הנבחר (והארכנו בפר' תרומה).

ואם כן הרי מובן שאיסור הבמות לאחר שבאו לירושלים, תלוי בבחירת אותו המקום ואינו תלוי בקדושת המקום דוקא, וכמבואר במקראות (ר"פ ראה) שהתר הבמות תלוי בכך שעדיין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה ועדיין לא נבחר המקום אשר ישכן ה' שמו שם. וכן משמע במלתא (ר"פ בא): עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות (= לדבר ה', לנבואה), משנבחרה א"י יצאו כל הארצות. עד שלא נבחרה ירושלם היתה כל א"י כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלם יצאת א"י שנאמר השמר לך וגו'. הרי שבענין בחירה מדובר שם, דבר הלמד מענינו - בחירת ארץ ישראל מכל הארצות לדיבור. נמצא אם כן שאיסור הבמות נובע משעה שנבחרה ירושלם ולא משעה שנתקדשה, והלא הבחירה היא לעולם, גם אם בטלה קדושתה.

[יתכן שמצות מורא דאורייתא קיימת בכל ההר, כי ההר כולו נבחר וראוי למקדש]

ד) לאור זאת יש לומר שמצות מורא מקדש גם היא תלויה בבחירת המקום ולא דוקא בקדושתו בפועל, כי הנה כתב המאירי (ביבמות ו ובברכות סא) שמצות מורא מדאורייתא אינה אלא במקום המקדש, ואילו איסור כניסה במקל ובמנעל בשאר ההר - מדרבנן הוא. אבל מפשט דברי הרמב"ם (פ"ז מבית הבחירה) נראה שמצות מורא שייכת בכל ההר, שהרי כשכתב מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו, מביא מיד את באור המצוה, אי זו היא יראתו - לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו וכו' ואצ"ל שאסור לרוק בכל הר הבית וכו' ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא מפתח שכנגדה. פשט הדברים מורה¹ שכל הדינים הללו האמורים בכל ההר הם מדאורייתא, שהרי הוא מבאר בכך את עיקר מצות המורא. [וגם כאן הראב"ד לא השיג ומשמע לכאורה שמודה לכך, אם כי אין זו הוכחה כי סו"ס מדרבנן ודאי אסור וא"כ הדין למעשה נכון לכל הדעות].

ד. כ"ה דעת הרמב"ם פ"ו הי"ד, ואילו התוס' בזבחים כד. כתבו עפ"י הגמ' שם והירושלמי דדוד קידש העזרה. וע' רדב"ז הל' ביה"ב שם שיש לחלק בין קדושת המקום לקדושת הבנין.
ה. וע' כתובות סב: מעיקרא כתיב תבאמו ותטעמו וכו'.
ו. וכ"כ בשו"ת אבנ"ז יו"ד תנ"ד עפ"י משמעות הגמרא.

ועוד יש להעיר למה שכתב הרמב"ט עפ"י דברי הרמב"ם (בית הבחירה ו,א) שבית המקדש בנוי בהר, שאינו תאור מעשה גרידא אלא דינא הוא שיהא בהר, מעלות מעלות, ולא במישור. והיינו משום ש'ההר' הוא הנבחר. ומצינו עוד כיוצא בזה, שיש להר כולו דינים מסוימים שנאמרו במקדש: לדעת היראים (') איסור נטיעת עץ אמור בכל ההר. וכן יש אומרים (') שזה שנאמר 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל' אמור בכל ההר, שבנינו נעשה על פי נביא ואין לשנות. (לע"ע מקדש דוד כז).

כיון שכן, אין מן הנמנע לומר שמצות מורא מקדש קיימת מדאורייתא בכל ההר, בתורת המקום הנבחר להשראת שכינה.

ואם כן יש לומר שאף להראב"ד שקדושת המקדש בטלה בחורבנו, עשה ד'מורא מקדש' קיים משום בחירת המקום וראויותו להשראת שכינה, והרי הבחירה קיימת לעולמי עולמים שזהו הטעם לאיסור במות אף בזה"ז כנ"ל. וכן הסיק המנחת-חינוך (רנד) שאפשר שגם להראב"ד יש עתה מצות מורא מדאורייתא במקום המקדש, כיון שנבחרה ירושלים והיא נחלה לעולמי עולמים, ושם ייבנה הבית לעתיד לבוא. יא

[הבחנה בין גדרי מורא כלפי הבית וכלפי המקום. יתכן שיש חילוק ביניהם בהנהגות מורא שכנגד המקום מחוצה לו]

ובטורי אבן (מגילה כח) נקט דלמ"ד קדושת המקדש בטלה, אין מצות מורא מקדש [דאורייתא] בזמן הזה. ובזה פירש שלכך לרבי יהודה אין איסור ליפנות במקום גלוי כנגד כיוון המקדש אלא בזמן שהוא קיים (ברכות סב) - משום שסובר לא קדשה לעתיד לבוא. והקשה עליו בספר תועפות ראם (על היראים) הלא

ויש לבאר טעם הדבר והלא ההר אינו 'מקדש' - אלא שהואיל ונבחר כל ההר כולו להיות ראוי לבנות בו הבית, וכמו שכתב הרמב"ם (בית הבחירה ו,י) 'ויש להם למשוך העזרה עד המקום שירצו מהר הבית', משמע לא מחוצה לו, והיינו משום שכל ההר, והוא בלבד, נבחר להשראת שכינה - הלכך חלה מצות מורא בכל אותו המקום הנבחר, כי בו ראוי להיות הבית בנוי בו, ואף על פי שבפועל לא נתקדש כולו בקדושת המקדש, כי מצות המורא תלויה בבחירת המקום ובראויותו להיות קדוש, לא בקדושה בפועל.^ז

וכבר הראה הג"ר מאיר שמחה הכהן (אור שמח שם ובמשך חכמה הפטרת תצוה, ובפר' ??) כמה וכמה מקורות לדברי הרמב"ם הללו שאין רשות להרחיב העזרות מחוץ להר, וכפי שנאמר 'בהר ה' יראה' ובתרגום על 'בהר נחלתך.. מקדש ה' כננו ידיך' - בטורא דאחסנתך אתר מתקן לבית שכינתך. וכן במדרש (שמו"ר בא טו) אמרו 'אם אין אתה נותן לי בית המקדש ת"ק אמה על ת"ק אמה לא נתת לי כלום' והרי מידת שטח זה היא להר כולו, הרי שכל ההר יכול להתקדש בקדושת המקדש אבל לא חוצה לו. וכן יש צד בירושלמי שמצות ראית פנים מתקיימת בכל ההר.^ח

ומובן היטב לפי הטעם הנ"ל, כי המקום הנבחר הוא ההר, והמצוה היא לבנות הבית במקום הנבחר, וכפי שהביא האו"ש (מלואים שבסוף ספר המדע, הל' בית הבחירה) מקור נוסף להרמב"ם מדברי המכלתא המובאת לעיל: עד שלא נבחר בית עולמים היה ירושלים ראוי לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים שנאמר כי בחר ה' בציון. ו'ציון' הוא ההר כמו שכתוב 'ויבחר כו' את הר ציון אשר אהב'. הרי שמקום הבחירה הוא ההר כולו.^ט

ז. וא"ת מדוע כתב הרמב"ם שלכך חייב אדם במורא אף בחורבנו כי אעפ"י שחרב בקדושתו עומד. ולפי האמור הלא אין הדבר תלוי בקדושתו. וי"ל שרצה לכלול טעם גם למש"כ שם שלא ישב בעזרה, וזה אינו אלא לפי שיטתו שקדושת עזרה לא בטלה.

ח. ע"ע בענין זה בשיעור סג,ב.

ואעפ"י שאם ירחיבו העזרות על כל ההר, יהא ההר כולו מחנה שכינה, אין הימצאות מחנה לוייה מעכבת כמוש"כ הגר"מ זעמבא באוצר הספרי ס"פ 'קדושת הר הבית'.

ט. . וכן יש לשמוע ממה שאמרו בירושלמי (פסחים ג,ח) שכל הר הבית קרוי 'בירה' (וכן יש לפרש לריש לקיש ריש יומא 'כל המקדש כולו קרוי בירה' דהיינו כל אזור המקדש ולא רק הבית) כדכתיב בדברי דוד 'ולבנות הבירה אשר הכינותי', הרי שכל ההר הוא מקום ההכנה לבית ובניית הבית היא בניית הבירה, כלומר ההר כולו. ובברכות סב: פירשו קרא ד'והיה עיני ולבי שם כל הימים' על כל הר הבית, ואף בזמן הזה, שלמדו מהך קרא 'כל הרוקק בהר הבית בזה"ז כאילו רוקק בבת עינו'.

י. וע' ספרי שופטים קמה; ובבאר שבע (תמיד כח) פירש שנחלקו בזה תנאים.

יא. ולפי"ז אף שטור הנכנס עתה להר הבית, אפילו להראב"ד אינו מותר אלא לדבר מצוה, כמבואר ברמב"ם (ומקורו ממגילה כח) שאף זה ממורא מקדש הוא.

[יתכן לאסור כניסה לטמאים מדאוריתא אף אם בטלה הקדושה, משום מצות מורא מקדש]

(ה) לפי כל זה יש לפרש דיוק דברי הראב"ד הנ"ל שיש איסור כניסה למקום המקדש אף בזמן הזה הגם שהקדושה בטלה, שהרי מבואר ברמב"ם (ז,ו) שכניסת אדם למקום האסור לו להיכנס, מלבד האיסורים המיוחדים שנאמרו בו, כגון איסור כניסת טמאים וכד', אסור הדבר משום מורא מקדש. ואם כן כיון שנתבאר שאף להראב"ד קיים דין מורא מצד בחירת המקום וראויותו למקדש אף על פי שנחרב הבית ובטלה קדושת המקום, אם כן אפשר שכמו כן אסור משום מצות מורא מקדש להיכנס לכל מקום שבבנינו היה נאסר, ולכך דייק לכתוב שחייב כרת אין, אבל יתכן שאסור מדאוריתא משום מצות מורא מקדש.

ואמנם עדיין יש מקום לפקפק, כי סוף סוף כל שאין איסור כניסה לטמא, שוב אין בזה מצות מורא, שמצוה זו באה רק למי שכבר נאסר להיכנס מטעם אחר. וגם עצם דברי הרמב"ם שאיסור כניסה למקום האסור נכלל במצות מורא, אין ברור אם מוסכמים הם על הכל.

[אפשר שאיסור כניסת טמאים תלוי בשם 'מחנה שכינה' ולא בקדושת המקדש, משא"כ עונש כרת האמור ב'מקדש' דוקא]

(ו) על כן יש לפרש באופן נוסף: הנה הקשה בספר פני יהושע (בשבועות יג), מה טעם הנכנס לעזרה חייב כרת והלא כתיב 'כי את מקדש ד' טמא ונכרתה' ואין נקרא מקדש אלא ההיכל עצמו, וכמו חצר המשכן שאינו קרוי 'משכן' אלא חצר שלו. ופירש שאף על פי שלענין עונש כרת נאמר 'מקדש', אבל באזהרת שילוח מחנות לא נאמר 'מקדש' אלא 'מחנה' והרי אף העזרה בכלל מחנה שכינה, וכיון שעונש כרת מתייחס לעובר על הלאו ובלאו נכלל כל מחנה שכינה, לפיכך חייב גם כרת. ועוד הביא מהרא"ש (בכלים א,ח. וכ"ה בר"ש שם) שאף העזרה בכלל 'מקדש' היא, ולפי"ז קושיא מעיקרא ליתא.

ויש לומר שהראב"ד סובר בחדא כהרא"ש - שאף העזרה בכלל 'מקדש' יג' ובחדא כהפנ"י - שאזהרת שילוח מחנות אינה תלויה בשם 'מקדש' אלא ב'מחנה שכינה' יד'. ועל כן בזמן הזה שבטלה הקדושה, אמנם אין

בסוגיא שם גם ריו"ח סובר כן והוא הלא סובר שקדושת המקדש לא בטלה. ומוכח שאין הדברים תלויים זב"ז יב. ובטעם הדבר יש לומר בפשיטות שאין דומים גדרי מורא במקום עצמו למורא שמחוץ למקום, שבאלו לא נאסרו אלא כנגד הבית כשהוא בנוי. וביתר ביאור י"ל שהנהגות המורא שמחוץ למקום המקדש, לא נאמרו אלא כנגד ה'בית' ולא כנגד ה'מקום', שלא כאיסור היכנסות במנעל וכד' במקום עצמו, שהוא אסור בכל 'מקום מקודש' ואינו תלוי ב'בית' כלל, וכמו שמבואר בסוגיא שם שהביאו מקור לכך מקרא ד'של נעלך מעל רגלך'. ומאידך מצינו שדין מורא הנובע מה'בית' נאמר אף שלא במקום המקודש, שהרי בכלל איסור זה שלא לעשות תבנית היכל ואולם וכו' (כדאמרינן בע"ז מג). ואין תימא בחלוקת הדינים הללו, שהרי אבוהון דכולהו מורא שכינה (כפי שאמרו ביבמות ו, לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש), בכלל זה מקום המיוחד להשראת שכינה או בית המיוחד לה. [ולדעת היראים (שעז"ז) קיימת מצות מורא דאוריתא אף בבתי כנסיות שהם 'מקדש מעט' המיוחדים לשכינה].

בספר ערוך לגר (ביבמות ו). עמד על הכפלת הדרשות בענין קדושת המקדש בזמן הזה: ביבמות (שם) דרשו מהקש המקדש לשבת, מה שמירה האמורה בשבת לעולם, אף מורא האמור במקדש לעולם. ואילו במגילה (כח) דרשו מ'והשמותי את מקדשיכם', אף על פי ששוממים - בקדושתם הם עומדים. ואין לומר ששתי דרשות תנאים הם שכל אחד אינו צריך לחברו, כי הלא הרמב"ם הביא את שתיהן (בפ"ו הט"ז ובפ"ז ה"ז). ובדרך פשוטה יש לומר שנצרכת דרשה מיוחדת למצות 'מורא' גם אם ידענו שיש שם קדושה. אך לפי האמור לעיל מתבאר הדבר ביותר, כי מצות המורא נובעת מכך שהמקום נבחר להיות מקום להשראת שכינה, ואינו תלוי בקדושתו דוקא, וכמו בשאר ההר שהמורא בו מדאוריתא להרמב"ם אף על פי שאין שם קדושת מקדש. וכן במקום העזרה והמקדש לדעת הראב"ד שקדושתן בטלה ואעפ"כ מצות מורא קיימת שם. ועל כן שני מקראות נפרדים הם; אחד המלמד על קדושת המקום בשממונו, ואחד המלמד על דין מורא מקדש שהוא קיים לעולם משום עצם בחירת המקום.

יב. וכן מוכח מדברי הרמב"ם, שפסק קדושת המקדש לא בטלה, ואעפ"כ פסק (ביהב"ח ז,ח) שאיסור קלות ראש מן הצופים ולפנים, אמור רק כשהבית בנוי.

יג. וכן נראה מוכח מהנאמר ביולדת 'ואל המקדש לא תבא' והיינו העזרה ולא רק ההיכל. וכן מפורש ברמב"ם (בית הבחירה א,ה) 'ועושין מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר... הוא הנקרא עזרה. והכל נקרא מקדש'. וקושית הפנ"י צ"ע. (ובלא"ה כבר כתבו המפרשים שכל דבר המקודש נקרא 'מקדש' כדכתיב בנותן מזרעו למולך 'למען טמא את מקדשי'. וערמב"ן חקת יט,כ ועוד).

יד. ויתכן שגם הרא"ש והר"ש מודים לזה.

וסגולת הארץ, וכפי שאמרו בני ישראל לשניים וחצי השבטים שבעבר הירדן (יהושע כב) 'ואך אם טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל ארץ אחזת ה' אשר שכן שם משכן ה' והאחזו בתוכנו' וגו', וכמו שהביא הרמב"ן (חקת) מהמדרש, שעבר הירדן אינו ראוי לבניית בית המקדש ולשכינת השכינה. ואף על פי שמצוות התלויות בארץ נוהגות שם, והוכיח הרשב"ץ כן מהרבה מקומות (וכן כיוון ברוח קדשו אל הוכחותיו, החזו"א שביעית ג). ועל כן נקטה המשנה רק הבאת העומר ובכורים ושתי הלחם שהם דברים התלויים בקדושת השכינה שבארץ ואינם באים מעבר הירדן^{טו}.

ובזה ביאר התשב"ץ מה היה עונשו של משה רבינו שלא יכנס לארץ, והלא הגיע לעבר הירדן, אשר נתקדש לענין המצוות התלויות בארץ - אך משה רבינו רצה להגיע לארץ ישראל הקדושה בקדושת שכינה, לאור באור פני מלך [וע"ש במה שהעיר מסוטה יד. י"ז].

ובזה ביארנו (בפרשת דברים דאשתקד) מה שבסדר מסעי, כשמתאר הכתוב את הורשת בני ישראל את הארץ וישיבתם בה - ולדעת הרמב"ן שם זו היא מצות עשה - לא נכללו שם אלא המקומות שבעבר הירדן המערבי, ואילו הירדן עצמו הוא גבול מזרח, לעומת זאת בסדר דברים מתאר הכתוב בפירוט את כיבוש כל הערים שבעבר הירדן המזרחי, שגם אותם נצטוו לכבוש ולהוריש.

והנה חקרו המפרשים האם עיקר המצוה (לדעת הרמב"ן) הוא הכיבוש, השליטה [ושמא אין הישיבה עצמה מצוה, או עכ"פ אף אם היא מצוה, זהו משום חיזוק הכיבוש וקיומו], או המצוה היא הישיבה, ואילו הכיבוש אינו אלא כמכשיר ואמצעי לאפשרות הישיבה. ובארנו שחילוק מקומות יש; בעבר הירדן המערבי, העיקר הוא הישיבה בארץ אשר היא משכן השכינה, וכל הדר שם דומה כמי שיש לו אלוך, ואילו בעבר המזרחי המצוה היא רק בכיבוש אותם מקומות, אבל אין הישיבה שם מצוה שהרי קדושת שכינה וסגולת הארץ אינה אלא בעבר המערבי כנ"ל. ועל כן בסדר מסעי שמדובר על הישיבה, והכיבוש ענינו כאמצעי לישיבה, ככתוב שם 'והורשתם את הארץ וישבתם בה', לכך גבולות הארץ אינן כוללות את עבר הירדן המזרחי. תדע, שהרי מדובר שם על חלוקת הארץ לשבטים בגורל

עונש כרת שהרי אין זה 'מקדש', מאידך העשה והלאו אמורים על מחנה שכינה, ושם 'מחנה שכינה' חל אף אם בטלה הקדושה.^{טז}

[הבחנה בין 'קדושת שכינה' שבארץ לקדושתה לענין מצוות התלויות בה]

(ז) יש לעמוד על הבנת דברי הרמב"ם הנ"ל שקדושת המקדש וירושלם לא בטלה אף על פי שקדושת הארץ בטלה לענין מצוות התלויות בארץ (וכתבו התוס' בזבחים סא. (סד"ה מאי) דתימא לומר כן), והרי נראה שקדושת המקדש מתוספת ועולה על גבי קדושת הארץ, וכפי הנראה מדירוג עשר קדושות המפורש במשנת כלים (א-ו-ט), עשר קדושות הן: ארץ ישראל קדושה מכל הארצות.. עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה.. לפנים מן החומה מקודשם מהם.. הר הבית מקודש ממנו.. החיל.. - פשט הדברים שכל 'קומה' נוספת בקדושה, בנויה על גבי חברתה שלמטה הימנה, וכיצד יתכן שתתבטל הקדושה הבסיסית ואילו זו שעל גבה קיימת.

אך כבר האריכו האחרונים (אוצר הספרי לגר"מ זעמבא, מקדש דוד כז, וכן מובא בחדושי הגר"ז מנחות מה? בשם הגר"ח בקיצור), ששתי קדושות הן בארץ ישראל: קדושת המצוות התלויות בארץ וקדושת שכינה; הלא המשנה שם בבואה לפרש קדושת ארץ ישראל מכל הארצות, מפרשת מה היא קדושתה - שמביאים ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם, מה שאין מביאים כן מכל הארצות. ומדוע נקטה אלו הדברים המסויימים ולא שאר כל המצוות התלויות בארץ כגון תרומות ומעשרות ושביעית - אלא שענין עשר קדושות אלו הן קדושת שכינה שעל המקום, ואין זה ענין למצוות התלויות בארץ שהן תלויות בכיבוש הרבים, ולא דוקא בקדושת שכינה שבארץ. ורק אותן דברים הקרבים במקדש, שייכים הם בקדושת שכינה שבארץ.

[קדושת עבר הירדן המזרחי]

וכבר האריך התשב"ץ בתשובותיו (בח"ג קצח ואילך), שבעבר הירדן המזרחי אין שם קדושת שכינה

טו. וכן האריך בשו"ת משפט כהן (צו,ו) שאף להראב"ד לא אימעוט אלא מכרת דכתיב גביה 'מקדש', אבל קדושת מחנות לא בטלה לענין מצוות שילוח טמאים. וכן צדד ר"צ הכהן בספר הזכרונות (עמ' 143) אלא שנסתפק אם בעשה או בלאו. ואילו במנ"ח (סוף מצוה קפד) מבואר שנקט להראב"ד שאין מלקות.

טז. כדברי הר"ן בנדרים כב. וכבר ציינו לדברי רש"י בסנהדרין יא ומנחות פג: ולהרמב"ם בהל' קדה"ח פ"ד שמביאים עומר מעבר הירדן. וי"א ששני 'עבר הירדן' הם. ע"ש בשלמי נדרים. וע"ע באריכות באוצר הספרי; חזו"א ערלה יג; רש"י מסעי לד וחדושי הגר"ז עה"ת שם.

יז. וע"ע מי השלוח ח"ב ואתחנן ד"ה אעברה; פרי צדיק ואתחנן א.

בכיבוש-רבים מקומות אחרים, יתחייבו באותן מצוות, כי הכיבוש הוא המחייב ולא קדושת הארץ העצמית], אבל קדושת שכינה שבארץ ישראל לא בטלה מכל אותם מקומות שכבש יהושע [אף לא מאותם מקומות שעולי בבל לא כבשו. וכדברי רבי אשתורי הפרחי בעל 'כפתור ופרח', שלכך בחר לישב בבית שאן הגם שלא כבשוה עולי בבל, להודיע שקדושת הארץ ומעלותיה וסגולתה קיימות בכל הארץ], וקדושה זו היא הראשונה מעשר קדושות השייכות למקדש כאמור. על כן סובר הרמב"ם שקדושת ירושלים והמקדש שהיא משום שכינה, אינה בטלה עולמית, כי אף קדושת שכינה שבארץ ישראל לא בטלה י"ט.

על פי ה', ולא הפילו גורלות אלא על החלקים שבעבר הירדן המערבי, כדברי הספורנו (מסעי) שארץ סיחון ועוג שאין בה קדושת ארץ ישראל, אינה ראויה לגורל אשר ענינו ברוח הקודש י"ט, לא כן פרשת דברים עוסקת רק בכיבוש ולא בישיבה, לכך מפורט בה כל הערים הנכבשות, אף אלו שבעבר הירדן המזרחי.

[קדושת הארץ בזמן הזה; באור דברי הרמב"ם הראשונים]

אמור מעתה: אף כי קדושת הארץ בטלה כשהוגלו מארצם ובטל הכיבוש, זהו רק לענין מצוות התלויות בארץ כתרומות ומעשרות ושביעית וכד', שהיא קדושה התלויה בכיבוש [והרי אף אם יכבשו

יהי רצון לכונן את בית חיינו ולהשיב שכינתו בתוכנו בב"א.

יח. ומה שמבואר ברשב"ם ב"ב קכב. שי"ב שבטים השתתפו בגורל, מ"מ י"ל שחלוקת הנחלות שבגורל לא כללה אלא את עבר הירדן המערבי, ורק לאחר מכן כשבאו בני גד וראובן למשה לבקש נחלה אחרת, סילקו עצמם מנחלתם אשר עלה להם בגורל. עתוס' קדושין סא:
 יט. וזה שלא כמו שהניח במש"ח (ויקרא ב,יד) שכשבטלה קדושת הארץ א"א להביא ממנה עומר לקרבן משום דהוי כח"ל.
 ע"ע בכללות הענין בשיעורים כד צו.

עיקרי דברים

יש במצות המורא מניעת פעולות השייכות ל'מקום' המקודש ומניעת פעולות השייכות ל'בית' המקודש. אלו השייכות למקום אפשר שהם דוקא במקום עצמו ולא כנגדו, לעומת אלו המתייחסות ל'בית', שייכות אף שלא במקום הבית עצמו. (ד)

ג) איסור הבמות (לדעת התוס' ועוד), אינו תלוי בקדושת מקום המקדש אלא משעה שנבחר המקום להיות בנוי בו בית ה' ולא במקום אחר, נאסרו הבמות לעולם. (ג)

ד) אף על פי שקדושת הארץ בטלה לאחר שגלו, זהו רק לענין מצוות התלויות בארץ, אבל 'קדושת שכינה' שהיא המנויה בעשר קדושות המקום - לא בטלה, כשם שקדושת מקום המקדש לא בטלה לדעת הרמב"ם ושאר הפוסקים.

עבר הירדן, אעפ"י שנוהגות בו תרומות ומעשרות ושאר מצוות (כדברי התשב"ץ ועוד), וגם נאמר בו מצות כיבוש בארצות סיחון ועוג - אין בו קדושת השראת שכינה כבארץ ישראל, ולא שאר מעלותיה וסגולותיה של הארץ, ועל כן אין שם מצות ישיבה. (ז)

א) גם לדעת הראב"ד שקדושת המקדש בטלה בחורבנו, נראה מדיוק לשונו שאסור מדאוריתא לטמאים להיכנס למקום המקדש.

יש לבאר בשני אופנים: א. משום מצות 'מורא מקדש' - שאינה תלויה בקדושת המקום אלא בבחירתו. ב. משום שאזהרת שילוח טמאים תלויה בשם 'מחנה שכינה' ולא ב'מקדש', הלכך הגם שאין עונש כרת אלא ב'מקדש' ככתוב, מצוות שילוח יש אף כשאין המקום קדוש. (א ה ו)

ב) מצות 'מורא מקדש' קיימת מהתורה אף בזמן הזה, ואף לדעת הראב"ד שבטלה קדושת המקדש - שמצות מורא תלויה בבחירת המקום ולא בקדושתו, והבחירה קיימת לעד. (ב ג ד)

משמע מדברי הרמב"ם שמצות מורא מדאוריתא קיימת בכל ההר, שלא כהמאירי.

טעם הדבר, כי ההר כולו הוא המקום הנבחר להשראת השכינה, ואפשר להרחיב את העזרה על פני כל ההר ולא מחוצה לו. וכן מצינו לענין כמה הלכות שדין ההר כולו כדין המקדש.